

ERTAKLAR TIPOLOGIYASI VA QO‘G‘IRCHOQ TEATRI-HALOLLIK VA VATANPARVARLIK TARBIYASINING KUCHLI VOSITASI

Amanova Onarxol Chariyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti “Xorijiy til va adabiyoti” yuqori kurslar kafedrasida o‘qituvchisi

E-mail: O.amanova@dpi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz xalq ertaklari tipologiyasi asosida yosh avlodda halollik, vatanparvarlik, ma’naviy hamda umrboqiy qadriyatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Xususan, ertaklarning g‘oyaviy-tipologik xususiyatlari, ularning milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unligi hamda qo‘g‘irchoq teatri orqali tarbiyaviy ta’sirni kuchaytirish imkoniyatlari ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, 2026-yil — “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” doirasida mahalla va ta’lim muassasalari hamkorligida qo‘g‘irchoq teatri faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *integratsiyalashuv, ertaklar tipologiyasi, qo‘g‘irchoq teatri, halollik, vatanparvarlik, umrboqiy qadriyatlar, mahalla, sog‘lom muhit*

Kirish

Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Yangi O‘zbekistonni barpo etish yo‘lida eng muhim vazifamiz – bu barkamol avlodni tarbiyalash, yoshlarni zamonaviy bilim va kasb-hunar egasi qilib voyaga yetkazishdir.” Shu bois, ta’lim-tarbiya tizimidagi muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va ularga yechim topish dolzarb masalalardan biridir. Ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi integratsiyalashuv – bu o‘quv dasturlarining uzviyligi, o‘qituvchilar va professor-o‘qituvchilar o‘rtasidagi hamkorlik, shuningdek, ilmiy-amaliy loyihalar orqali bilim va tajriba almashinuvini kuchaytirishni nazarda tutadi. Ayniqsa, hozirgi zamon ta’lim-tarbiya tizimi oldida turgan eng muhim vazifa – bu yosh avlodni ijodkor, mustaqil fikrlovchi, raqamli dunyoda o‘z o‘rnini topa oladigan shaxs sifatida shakllantirishdir. Axborot texnologiyalari tez sur’atlarda rivojlanayotgan bir sharoitda yoshlar ongiga ijobiy g‘oyalarni samarali singdirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan biri bo‘lgan ertaklardan pedagogik vosita sifatida foydalanish dolzarb masalaga aylanmoqda. 2026-yilning “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” deb e’lon qilinishi mahalla institutining tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, yoshlar bilan ishlashda innovatsion yondashuvlarni joriy etishni taqozo etadi. Yoshlarni zamonaviy kasblarga o‘rgatish, yangi avtomatik faoliyatlarni boshqara olish usullarini egallash. Mazkur jarayonda qo‘g‘irchoq teatri va ertaklar tipologiyasiga asoslangan tarbiyaviy faoliyat alohida ahamiyatga ega.

Quyida qissadan hissa qilinadigan “Sichqon va qopqon” ertagini hukmingizga havola qilaman. Bir kuni hovlida yashovchi sichqon omborga qo‘yilgan qopqonni ko‘rib, juda xavotirga tushibdi. U qopqonning nima uchun qo‘yilganini va o‘zini qanday xavfga solayotganini tushunib, tezda yordam so‘rash uchun Xo‘rozga boradi.

— Xo‘roz, iltimos, yordam bera qol! Omborga qopqon qo‘yilgan va men bunga duch kelishim mumkin. Men juda xavotirda turibman. — deydi sichqon. Xo‘roz unga befarq qarab: Nega men bu ishga aralashishim kerak? Men tongda barcha qushlarni uyg‘otishim kerak. Sen o‘zingni saqlashni bilishing kerak. — deb javob beradi. Sichqon, bu yordamni kutmagan holda, qo‘chqorga boradi. Qo‘chqor, yordam bera olasizmi? Omborda qopqon qo‘yilgan. Men xavotirdaman, iltimos, menga yordam et! — deydi. Qo‘chqor bir muddat o‘ylab turib: — Men ko‘proq o‘zimni boqishga va boshqa ishlarimga diqqat qilaman. Bu o‘zingizning muammoingiz, — deb javob beradi va yordam bermaydi. Sichqon yanada umidsizlanib, sigirga borishga qaror qiladi. Sigir, iltimos, yordam bera qol! Omborda qopqon qo‘yilgan, men juda qo‘rqaman. — deydi sichqon. Sigir unga qarab: — Bu men bilan nima aloqasi bor? Men makka poyalarni yeb, kuchimni to‘playapman. o‘zingizni ehtiyot qiling. — deb javob beradi va yordam bermaydi. Bir kuni hovlida yashovchi ilon qopqonga tushib qolib, o‘zining chirillashidan juda azoblanadi. Bu ovozni eshitgan hovli egasining ayoli qopqonga qarash uchun yaqinlashadi. Ammo ilon ayolni ko‘rib, birdan unga hujum qiladi va chaqib oladi. Ayol og‘ir kasal bo‘lib qoladi, uning ahvoli yomonlashadi. Hovli egasi shifobaxsh sho‘rva tayyorlash uchun Xo‘rozni so‘yib, ayolga berishadi. Lekin ayolni davolash uchun kerakli dorilarni olish uchun, qo‘yni so‘yishga majbur bo‘ladilar. Biroq, ayolning ahvoli yaxshilanmaydi, u vafot etadi. Ayolning marosimini o‘tkazish uchun, uning o‘limiga qadar yaxshi xizmat qilgan sigirni ham so‘yishga qaror qiladilar. Shu tarzda, barcha hayvonlar birin-ketin qurbon qilinadi, lekin biror narsa o‘zgarishsiz qoladi — ayolni qaytarib bo‘lmaydi.

Bu hikoya bizga hayotdagi murakkabliklarni, shuningdek, bizning qarorlarimizning qanday ta’sir ko‘rsatishini o‘rgatadi. Boshqa jonivorlar o‘zlarining manfaatlarini himoya qilishda va qiyin vaziyatlarda bir-biriga yordam berishda ehtiyotkorlik bilan yondashishlari kerak. Halollik va vatanparvarlik jamiyat barqarorligining asosiy omillaridan biridir. Ertaklar orqali bu fazilatlar bolalar ongiga obrazli va sodda shaklda yetkaziladi. Qahramonlar hayoti misolida halol mehnat, adolat va Vatanni sevish tushunchalari shakllantiriladi. Ertaklar tipologiyasi — bu ertaklarning mazmuni, qahramonlari, g‘oyaviy yo‘nalishi va tarbiyaviy maqsadiga ko‘ra tasniflanishidir. O‘zbek va ingliz xalq ertaklari tipologiyasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, har ikkala xalq og‘zaki ijodida ham ezgulik, halollik va adolat g‘oyalari markaziy o‘rin egallaydi. O‘zbek xalq ertaklarida ezgulik, mehnatsevarlik, halollik va vatanparvarlik g‘oyalari ustuvor bo‘lsa, ingliz xalq ertaklarida shaxsiy mas’uliyat, rostgo‘ylik va jasorat masalalari yetakchi o‘rin egallaydi. Har ikkala xalq ertaklarida ham ijobiy qahramonlarning mukofotlanishi, salbiy obrazlarning esa jazolanishi tarbiyaviy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Mazkur jarayon ayniqsa maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim yoshidagi bolalar uchun samarali bo‘lib, ularning shaxsiy fazilatlarini shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Mahalla muhitida ertaklarga asoslangan tarbiyaviy tadbirlar yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Qo‘g‘irchoq teatri ertak mazmunini jonlantirib, tarbiyaviy ta’sirni kuchaytiruvchi samarali vosita hisoblanadi. Sahna orqali berilgan obrazlar bolalar tasavvurida chuqurroq iz qoldiradi va ma’naviy qadriyatlarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, vizual va emotsional ta’sirga ega bo‘lgan pedagogik vositalar bolalarning axloqiy tushunchalarini tezroq shakllantiradi. Shu sababli qo‘g‘irchoq teatridan ta’lim va tarbiya jarayonida keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, ertaklar tipologiyasi va qo‘g‘irchoq teatri yosh avlod ongida halollik, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik kabi umrboqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega bo‘lgan samarali tarbiya vositasi hisoblanadi. Xalq ertaklari orqali bolalarga ezgulik va yovuzlik, rostgo‘ylik va adolatsizlik o‘rtasidagi farqlar hayotiy misollar asosida tushuntirilsa, qo‘g‘irchoq teatri esa ushbu g‘oyalarni obrazli va hissiy ta’sirchan shaklda yetkazish imkonini beradi. Natijada bolalarda nafaqat axloqiy fazilatlar, balki jamiyatda faol, mas’uliyatli va vatan taqdiriga befarq bo‘lmagan shaxs sifatida shakllanish jarayoni jadallashadi.

2026-yil — “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” doirasida ertaklar va qo‘g‘irchoq teatri asosida tashkil etiladigan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni mahalla, maktabgacha ta’lim tashkilotlari, umumta’lim maktablari hamda madaniyat markazlari bilan hamkorlikda kengaytirish sog‘lom ma’naviy muhitni qaror toptirishning muhim omili hisoblanadi. Bu jarayon bolalar va yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularni zararli g‘oyalardan himoya qilish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 2026-yil Davlat dasturi: “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili”
Mavzuni davlat siyosati bilan bog‘lash uchun.
2. “Mahalla to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni
— Mahallaning tarbiyaviy va ijtimoiy vazifalari.
- 3 “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun (yangi tahrir)
— Ta’lim va jamiyat hamkorligi, tarbiyaviy ishlarning mazmuni.
- 4 Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirishga oid davlat konsepsiyalari
— Ta’lim muassasalari va madaniyat markazlari integratsiyasi.
5. O‘zbek xalq ertaklari. (1–3 jild)
Halollik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik g‘oyalari aks etgan milliy manba.
6. Safarov O.
O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. — Toshkent.
Ertaklarning ma’naviy-tarbiyaviy mazmuni tahlili.
7. Islomov, I. (2025). Hozirgi zamon ta’lim-tarbiya tizimini rivojlantirish; muammo va yechimlar. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya (Vol. 5, Numbers 10 part 2, pp. 403–406). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17364832>
8. Rasulova, M. (2021). Xalq ertaklarining tarbiyaviy ahamiyati. Pedagogika jurnali, 3(2), 45–52.